

Nora Bateson

Small Arcs of Larger Circles Framing Through Other Patterns

TRIARCHY PRESS, AXMINSTER, ENGLAND, 2016

Fånga rytmen, inte knäcka koden

Eftersökt talare, filmskapare och dotter till Gregory Bateson, när Nora Bateson kommer ut med en bok blir jag ivrig. Jag har hört henne föreläsa och sett hennes vackra film om sin far *An Ecology of Mind*. Nyligen har jag även läst hennes angelägna artikel *The Era of Emergency Relocation – A Transcultural Perspective* i *Fokus på*

Familien 2017:1. Den här bokanmälan blir kanske inte en recension, snarare min replik, i ett samtal som bokens text inleder. Därför gör jag sidhänvisningar till citat som jag särskilt fäst mig vid.

Bokens tonvikt är interaktioner i levande system och att iakttä mönster och samband mellan olika kontexter. Begreppet *transcontextuality* används för att fånga in gränssnitt av ömsesidigt lärande och förändring. Ett exempel är kroppens ekologi. Att gå över golvet i ett rum är en handling som kräver samordning av balans och steglängd, avspänning i vissa muskler och aktivering av andra, viljan att ta sig från ett hörn till ett annat, och att alla dessa processer ska samordnas. Kroppen tar in en mängd perspektiv i de där få stegen. Vetenskapen kan kartlägga några av dem, men kroppen vet så mycket mer. Den har tillgång till minnen, känslor, rytm, flertusenåriga traditioner.

Systemkunniga skribenter beskriver komplexitet, Nora Batesons text simmar innanför de komplexa förbindelser och förändringar som hon vill förmedla. Du kan börja var som helst i boken, gå fram och tillbaka, du möter ett sorl av olika röster, alla med hennes unika tonfall.

«Written in geological calligraphy, we are swirled and looped into each other in movement and pattern. We learn together, with the trees, and the

trade winds, the living maps of cities, and the soup recipes of our ancestors. [...] The limbs of history and the future's lust are always synchronizing (s 16). «Trädens samspel med passadvindarna, och forntid och framtid i samspråk, Bateson söker oupphörligt efter bilder och berättelser som till synes är självklara, men som vävs in i en ekologi av sammanflätade företeelser.

Nora Bateson beskriver sitt eget sätt att läsa sin fars mest betydelsefulla bok: «I like to think of *Steps to an Ecology of Mind* as a garden of thoughts growing, changing, dying, and even composting in relation to one another.» (s. 20) Jag sneglar upp mot den titeln på den tegelstenstjocka volym, som sedan många år står i min bokhylla. Aldrig har jag kommit på den vanvördiga idén att komponera innehållet i den. För Bateson är det tydligen möjligt.

Texten är tätt packad med bilder – någon gång glider de bara förbi – andra gånger blir de oerhört effektiva – som när Bateson skriver om språkets skörhet – «Like a skateboard ridden by a stiff and brittle adult, the words slip from underneath us.» (s. 44)

Ibland ger texten snabba sparkar för att fösa undan idéer som är i vägen för det hon vill förmedla: Vigelringar borde aldrig vara av guld, guld står för pengar, motsatsen till

kärlek. I vår tidsålder har guldet vunnit. Från detta barska konstaterande går texten över i ett förunderligt rikt berättande inför en marmorstaty i Rom av Daphne och Apollo. Den klassiska myten där den åtrådade nymfen förvandlas till ett lagerträd flätas samman med Batesons reflektioner och leder in till just det ögonblick där själva mötet blir omöjligt. Där ryms både materialism och humanitet, en påminnelse om mytens förmåga att hårbärgera motsägelsefyllda sanningar.

En nyckel till att hennes text engagerar mig så starkt finner jag när hon reflekterar över sin fars bok *Mind and Nature*. Nora Bateson skriver: «Can we begin to place our story inside that ever-unfolding epic of evolutionary development in nature? This is a question that interlaces empathy and the recognition of the pattern that we share with life itself.» (s 66) När vi ser våra personliga erfarenheter i mönster som vi delar med själva livet, djupnar våra berättelser. Bateson placerar sin egen uppväxt i ett perspektiv av utbildningssamhällets kris. Skolan beskrivs som en maskin som tycks svälja barn från fem års ålder och spotta ut dem när de blir arton. Gregory brukade följa henne till den gula skolbussen på morgnarna. En morgon var han ovanligt dystert och vinkade av henne med ett försök till ironiskt skämt att 'hon skulle använda den där

hjärnan hon var född med'. Genom bussfönstret såg hon att han grät.

En akademisk kultur innehåller – i bästa fall – samtal där man lär av varandra, ger och tar emot, visar likheter och skillnader. Den underförstådda förutsättningen – att begrepp kan jämföras – blir aldrig ifrågasatt. Om fokus är det levande livets ständiga omvandlingar, som bättre beskrivs i mönster och poetiska bilder än i jämförelser, hur kan man då forma det meningsfulla samtalet? Nora Bateson ber inte om ursäkt när hon kliver in på områden som brukar behandlas av etablerade institutioner. Hon klargör att hon inte är akademiker, men hävdar att «the world is not made of disciplines» (s. 79). Här vill jag göra en hänvisning till den Fokus-artikel som nämnts i inledningen. I ett transkulturellt perspektiv på folkomflyttningar använder hon där den ena linsen efter den andra, som ekonomi, kultur och politik, och mångfalden av ingångsvinklar som interagerar med varandra berikar beskrivningen av ofrånkomliga mänskliga dilemman.

Ett avsnitt med titeln Framing the Symmetry blir särskilt spännande för mig att läsa. Där står att både Gregory Bateson och hans far, biologen William Bateson (som myntade begreppet genetik), såg paradoxen i begrepp som struktur och ordning. All struktur och ordning i naturen föds i kaos.

Organismer lär sig och utvecklas i ett spänningsfält av samspel med sin omgivning. Både far och son uppskattade poeten William Blake. Det gör även Nora Bateson, och ger en inbjudan till läsaren. «I invite you to revisit the famous poem of William Blake's 'The Tyger'.» (s. 93)

Jag tar emot inbjudan och läser dikten långsamt medan fladdermössen fläktar förbi mitt fönster i juni-natten: «Tyger, tyger, burning bright/ In the forest of the night;/What immortal hand or eye,/ Could frame thy fearful symmetry?» Nora Bateson ser dikten som en föregångare till den fråga som Gregory ägnade sitt liv åt att ställa: «Vad är mönster?» Den frågan tar in både stringens och fantasi i utforskandet. Tre generationer systemtänkare, tre generationer Blake-läsare. Vad fann de i hans poesi, som gav dem tankemönster som förmådde bryta med samtidens vetenskapliga språk?

Ivrig att följa deras mönster blir jag nyfiken på vad den svenska Blake-översättaren Viveka Heyman fann i samma dikt. Inledningens «thy fearful symmetry» kommer inte fram, men en senare vers förmedlar väl det spänningsfält som fascinerat både Nora Bateson och hennes far och farfar.

Originalen lyder: «What dread hand? & What dread feet?/ What the hammer? What the chain?/ In what

furnace was thy brain?/ What the anvil? What dread grasp,/ Dare its deadly terror clasp!» Det avsnittet blir i Heymans knotiga och modiga tolkning: «Vilken var bälgens och släggans vidd/ I smedjan där dristigt din själ vart smidd?/ Vilken avgrund var ässjans grop,/ där dess fasa vart lödd ihop?» (William Blake: Oskuldens och erfarenhetens sånger, svensk tolkning Viveka Heyman. Allhems förlag, Malmö 1960).

Nora Bateson säger själv om dikten: «This is a call to the humility of biology; it is about culture, it is about ecology, it is about psychology, it is about information and communication, it is about science in its glory, and in its failings.» (s 94) Hon tar upp att vi i vår mekanistiskt inriktade vetenskapssyn använder systembegreppet till mekanistiska modeller. Hon ser att även den motsatta risken finns: i det tankefält som vill fylla hålet som vetenskapen grävt, och där religionen tidigare hade hållit jorden på plats, kan tvivelaktiga former av systemtänkande erbjuda mysteriösa förklaringar. I bägge fallen förloras möjligheten att överbrygga gapet mellan olika kunskapskällor.

Här stannar jag upp i min läsning och ser att jag gått förbi författarens berättelser från sitt eget vardagsliv som flätas in i kunskapsökandet och även hennes dikter och de spröda och

vackra illustrationerna. Jag fortsätter att läsa i långsammare takt.

«My whole life is centered around advocating for the delicate interdependencies of life (s 139)». Den som skriver så är inte en neutral betraktare, utan en deltagare i levande skeenden. «The goal is not to crack the code, but rather to catch the rhythm. « (s 140) Själva kunskapsmålet blir omvänt från det vanliga. Att ta en individ, en idé eller en organism från sitt naturliga sammanhang för att samla kunskap om den, knäcka koden, det ser hon som en abstraktion, medan studier inom de processer där individen eller organismen *befinner sig*, ger mer kunskap om dess liv och livsvillkor.

När filmen *An Ecology of Mind* kom ut i USA fick den stor uppmärksamhet. En förfrågan om en radiointervju ledde till att Nora Bateson ville granska intervjuarens bakgrund lite närmare. Till sin förvåning och förfäran upptäckte hon att det rörde sig om en närmast nynazistisk organisation. Hon konstaterar: «First of all I overestimated the watertightness of systems thinking. For me it was a foregone conclusion that my father's work, and the work of his contemporaries since the beginning of cybernetics, would eliminate ideas that could hold racist polarities like the ones I was seeing (s 150).»

Jag kommer att tänka på hur systemtänkandets kreativa flöde under decennier har inspirerat familjeterapi, nätverksarbete och alternativ psykiatri i Norden. Trötta terapeuter fick energi och framtidstro och inspiration till metodutveckling. Men, även vi underskattade nog hur de idéerna kunde misstolkas och förvanskas, och plötsligt bli avfärdade som ovetenskapliga.

Nora Bateson tackade nej till radiointervjun. Det dilemma den ställde henne inför, blir däremot bakgrund till en tillbakablick. Hennes farfar William Bateson varnade redan 1905 för att genetik kunde missbrukas till att sortera bort människor. «Mr Galton has suggested a selection at the top, with State encouragement of families of superlative quality. More probably, and we suspect more effectively, selection will begin by elimination at the bottom ... (s 164).» Detta skrevs alltså nästan tre decennier före nazismens genombrott.

Nora Batesons far bytte ämnesområde och karriär åtskilliga gånger i sitt liv. «Gregory in the 1950s was part of the Macy Conference group which founded the science of cybernetics. Before that he was an anthropologist in New Guinea and Bali. Much of his anthropological work was done in collaboration with his wife at the time, Margaret Mead (s. 163)». Senare bytte han disciplin och karriär åtskil-

liga gånger, och har kallats tvärvetenskaplig tänkare, men skulle enligt sin dotter troligen inte ha gillat termen: «He was not interdisciplinary any more than life is. He was studying life and life is whole».

Den ingrediens som hon själv vill lägga till det arv av utforskning av det levande som hon beskriver är lärandet, *life as mutual learning contexts*. Det lärande som det är frågan om är organismers ömsesidiga anpassning, och det som sker mellan organism och omgivning eller, som hon själv föreslår: Allt levande är lärande.

Med alla inspirerande tankar som *Small Arcs of Larger Circles* har givit mig, längtar jag efter att finna språk för verkligheter som inte låter sig brytas upp i detaljer. *Steps to an Ecology of Mind* fladdrar ner från bokhyllan och låter sig med nöje läsas om.

Jag startar i det förord till *Steps* ... som den äldre av Gregorys döttrar, Mary Catherine Bateson skrev till den andra upplagan, 1987: «The importance of epistemology is more and more widely understood. [...] But still there remains the challenge of using the tools in such a way that they become a part of the user. And still the tasks for which these tools have been shaped largely remain to be done, more urgent today than ever.» (*Steps to an Ecology of Mind* p. x, xi)

Nora Bateson har verkligen gjort de redskapen till sina, och utmaningen, att finna små bågar av större cirklar, sänder hon vidare till sin egen boks läsare.

Kerstin Hopstadius

kerstin@hopstadius.se